

**OSMANLI YENİLEŞME DÖNEMİNDE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİM TEŞEBBÜSÜ:
LEYLİ (YATILI) BEYRUT TİCARET MEKTEBİ**

*Abdullah CENGİZ**

Öz

Osmanlı Devleti'nde sivil anlamda modern eğitim kurumları Tanzimat döneminden itibaren açılmaya başlanmıştır. Ancak Tanzimat döneminde meslekî teknik alanda yetenekli eleman yetiştirecek meslekî mektepler açılmamıştır. Birtakım girişimlerin neticesinde İstanbul'da 1847 yılında Ziraat Mektebi, 1868 yılında ise Sanayi Mektebi açılabilmiştir. Bu iki meslekî teknik mektebin dışında ise 1883 yılında İstanbul'da ticaret mektebi açılmıştır. İstanbul haricinde meslekî teknik eğitim kurumlarının Osmanlı Devleti'nin hükmettiği diğer topraklarda da açılması için gerekli çalışmalar yapılmış ve bunun neticesinde meslekî teknik mektepleri açılarak faaliyete geçmiştir. Osmanlı'nın diğer topraklarında olduğu gibi meslekî teknik eğitim kurumlarından ticaret mektebi, coğrafi açıdan önemli bir konumda bulunan Beyrut'ta açılmasına karar verilmiş ve bunun için gerekli teşebbüslerde bulunulmuştur. Bu araştırma sistematik model tekniğiyle yürütülmüştür. Araştırmada leyli (yatılı) ticaret mektebinin Beyrut'ta açılma sebebi, mektebin ders programı, mektebin idarî ve öğretim kadrosunun görevleri, talebenin mektebe kabul şartları ve imtihan durumları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuca göre Osmanlı'nın yenileşme döneminde meslekî teknik eğitimin yaygınlaştırılması her ne kadar amaçlanmış olsa da altyapı yetersizliğinden dolayı gayrimüslimlerin mektepleriyle rekabet etmesi güçleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı devleti, Meslekî teknik, Beyrut, Ticaret mektebi.*

Vocational Technical Education Attempt in the Ottoman Renovation Period: Boarding Beirut Commerce School

Abstract

In the Ottoman Empire, modern educational institutions in the civilian sense began to be opened as of the Tanzimat period. However, during the Tanzimat period, vocational schools could not be opened to train talented personnel in the field of vocational technique. As a result of some initiatives, Agricultural School in 1847 and Industry School in 1868 could be opened in Istanbul. Apart from these two vocational technical schools, a trade school was opened in Istanbul in 1883. Apart from Istanbul, necessary studies were carried out to open vocational and technical education institutions in other lands ruled by the Ottoman Empire, and as a result, vocational technical schools were opened and became operational. As in the other lands of the Ottoman Empire, it was decided to open a commercial school, one of the vocational and technical education institutions, in Beirut, which is in a geographically important location, and necessary attempts were made for this. This research was carried out with the systematic model technique. In the research, the reason for the opening of the boarding trade school in Beirut, the school's curriculum, the duties of the school's administrative and teaching staff, the student's admission conditions and exam status were tried to be evaluated. According to the results obtained from the research, although it was aimed to expand vocational and technical education in the period of Ottoman renewal, it became difficult for non-muslims to compete with their schools due to the lack of infrastructure.

Keywords: *Ottoman Empire, Vocational Technical, Beirut, Commercial School.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, abdcngz66@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3484-2308>

1. Giriş

Osmanlı Devleti kuruluşundan yıkılışına kadar gerekli meslekî teknik eleman ihtiyacını başta ahî birlikleri ve loncalar olmak üzere sanayi, ziraat ve ticaret mekteplerinden sağlamıştır. Ahî birlikleri ve loncalar Osmanlı Devleti'nin her yerinde açılırken sanayi, ziraat ve ticaret mektepleri hem eleman hem de ekonomik yetersizlikten dolayı açılmamıştır. Bu meslekî teknik eğitim kurumlarından biri olan (esnaf ve sanatkârları bünyesinde toplayan) ahî birlikleri, Selçuklular zamanında kurulmuş ve Osmanlı Devleti zamanında ise güçlenip yaygınlaşarak, en parlak dönemini yaşamıştır. Bir eğitim kurumu olan ahî birlikleri; çocuklara askerî, dinî-ahlâkî ve meslekî alanlarda eğitim-öğretim hizmeti vererek onları geleceğe ve topluma faydalı olmaya hazırlamışlardır. Ahî birliklerinin yanı sıra varlığını sürdüren diğer bir esnaf ve sanatkâr birliği de loncalar olmuştur. Loncalar, esnaf ve sanatkâra hammadde dağıtımını yapılan merkezlere verilen genel bir isim olarak kullanılmıştır. İkisi de esnaf ve sanatkârlarla ilgili olmasına rağmen, ahî birlikleri ile loncaların işlevleri birbirinden farklı olmuştur. Ahî birlikleri zamanla önemini kaybederek yerini loncalara bırakmıştır (Duman, 2002). Osmanlı Devleti'nde meslekî ve teknik eğitimin temelini oluşturan, geleneksel metotlarla çıraklık-ustalık esasına dayanan ve aynı zamanda ahlâkî değerlerin öğretildiği yer olan Lonca Sistemi, XIX. yüzyıla kadar önemini korumuştur. Lonca sisteminde çocuklar, ebeveyn tarafından meslek öğrenmek amacıyla bir ustanın yanına verilmiştir (Aslanyürek, 2015). Bu çocuklar meslek türüne göre ustanın yanında, iki yıl yamaklık (adaylık), yaklaşık yirmi yıl çıraklık ve üç yıl kalfalık yaptıktan sonra ustalığa yükselmişlerdir. Böylece Lonca Sistemi'ndeki bu eğitim XVII. yüzyıla kadar devam etmiştir (Yıldırım, 2010).

Osmanlı Devleti XVI. yüzyıldan sonra duraklama ve gerileme sürecine girerken Batılı devletler ise bilim ve teknikte ilerlemeye başlamışlardır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin teknik eleman ihtiyacını karşılayan Lonca Sistemi Batı'daki gelişmeler karşısında yetersiz/eksik kalmıştır. Söz konusu durumdan kurtulmak ve Batı karşısında güçlü bir devlet olmak için devlet adamları meslekî ve teknik eğitim kurumların açılmasına dair teşebbüslerde bulunmuştur (Duman, 2002). Bu teşebbüslerin sağlam bir temelde ilerlemesi için Osmanlı devlet adamları, öncelikle Batı'dan meslekî teknik bilgileri Osmanlı topraklarına getirme yolunu tercih etmiş ve bunun için de ilk olarak Batı'da daimî elçilikler açmıştır. Bu sayede devlet adamları Batı'nın meslekî teknik ilmini Osmanlı Devleti'ne aktarma işini üstlenmişlerdir (Çınar, 200). Bunun neticesinde Osmanlı Devleti'nde ilk meslekî teknik mektepleri askerî alanda faaliyet göstermiştir. Osmanlı askerinin dönemin yeni savaş tekniklerine göre yetiştirilmesi için 1793 yılında Mühendishâne-i Bahri-i Hümayun ve 1796 yılında ise Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun mektepleri açılmıştır (Semiz & Kuş, 2004).

Osmanlı Devleti'nin asker haricinde sivil meslekî eğitim-öğretime yönelmesi Tanzimat döneminin ilk yıllarında gerçekleşmiş (Duman, 2002) ancak bu dönemde meslekî teknik alanında eleman ihtiyacını sağlayacak meslekî eğitim kurumları açılmamıştır. Bu ihtiyacın giderilmesi için 1841 yılında Meclis-i Maâdin açılmış ve 1843 yılında Nâfia Meclisi'nin yerine geçen Ziraat Meclisi bir takım önemli çalışmalar yapmıştır. Bunun neticesinde 1847 yılında Ziraat Mektebi açılmıştır. Ziraat mektebinden sonra meslekî eğitim alanındaki ikinci girişim ise 1848 yılında İstanbul'da açılması kararlaştırılan ancak yürürlüğe girmeyen Sanayi Mektebi olmuştur. 1862 yılında İstanbul'da sanayi mektebini açma düşüncesi yeniden planlanmış ve bunun için komisyon oluşturulmuştur. İlgili komisyon tarafından rapor hazırlanmasına rağmen dönemin ekonomik yetersizliğinden dolayı mektep ancak 1868 yılında açılabilmiştir (Demirel, 2019).

Osmanlı Devleti'nde meslekî teknik alanında açılan mekteplerden biri de ticaret mektepleridir. Osmanlı Devleti, harici devletlerle olan ticarî faaliyetlerini daha kolay yapabilmesi için Müslüman halkının bu yönde eğitilmesini istemiştir. Çünkü Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim tüccarlar, Batı ile ticaret yaptıklarından dolayı dillerini, kültürlerini ve ticaret usullerini öğrenip ve bu bilgileri de kendi

çocuklarına yıllarca aktararak ticaret hayatındaki yerlerini sürekli korumuşlardır. Ancak Müslümanların çocukları ise askerî ve mülkî mekteplere rağbet göstermiş ve eğitimlerini tamamladıktan sonra devlet bünyesinde asker veya memur olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu durum ise Müslümanların gayrimüslimler gibi yabancı devletlerin kültürlerini, dillerini ve ticaret anlayışını öğrenememesine ve zamanla ticaret hayatından uzaklaşmasına neden olmuştur. Bir müddet sonra bu durumu fark eden Osmanlı Devleti, Müslüman halka ticaretin usul ve yöntemlerini öğretmek ve ticaretle uğraşmalarını sağlamak amacıyla ticaret mektebini açmaya karar vermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nde gerekli çalışmalara başlanılmış ve ticaret mektebinin açılması adına ilki 1861 yılında olmak üzere 1879 ve 1880 yıllarında gerekli adımlar atılmış ise de başarılı olunamamıştır (Erdoğan, 2016). Ancak dördüncü girişimin (1883 yılında) neticesinde İstanbul'da Hamîdiye Ticâret Mekteb-i Âlîsi açılabilmiştir (Özkul, 2017). İstanbul'da ticaret mektebinin açılmasının ardından Osmanlı Devleti'ne bağlı yerlerden biri olan Beyrut'ta da ticaret mektebi açma teşebbüsü olmuştur. Osmanlı Devleti'nin en önemli şehirlerinden biri olan Beyrut, Doğu Beyrut ve Batı Beyrut tepeleri arasında kalan yarımada üzerinde yer almaktadır. Bir liman şehri olarak gelişen Beyrut, bölgenin dışarıya açılan başlıca iskelesi haline gelmiştir (Dursun, 1994). Böylesine önemli bir ticaret şehri olan Beyrut'un kısa tarihçesine değinmek yerinde olacaktır.

Osmanlı hâkimiyetine 1516 yılında giren Beyrut'un idaresi devlet merkezi tarafından tayin edilen Ma'n Hanedanı'na mensup emirlere bırakılmıştır. 1614 yılına kadar Şam Eyaleti'ne bağlı olan Beyrut, bu tarihten itibaren Şam Eyaleti'nden ayrılarak Sayda Eyaleti'ne bağlanmıştır. Ma'n Hanedanı emirleri Beyrut'u yaklaşık iki asır yönettikten sonra Beyrut'un idaresi 1697 yılında Şihâbi Emirliği'ne geçmiştir. 1840 yılına kadar Sayda Eyaleti sancaklarından biri olan Beyrut, bu tarihten itibaren eyaletin merkezi haline gelmiştir. 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi ile Sayda Eyaleti kaldırılmış ve bunun üzerine Beyrut yeni oluşturulan Suriye Vilâyeti'ne sancak statüsünde dâhil edilmiştir. Ancak Suriye Vilâyeti'nin sınırlarının genişliği nedeniyle problemlerin çıkması, Beyrut'un Batılı devletlerle olan ticarî ilişkilerinin iyi olması ve bu ilişkinin Beyrut'a yapılması düşünülen limanla daha da artması düşünülmüştür. Bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti, Beyrut'u Suriye Vilâyeti'nden ayrılarak 1887 yılında Beyrut Vilâyeti'ni kurmuş ve vilâyetin merkez sancağı da Beyrut olmuştur (Çelik, 2010).

2. Yöntem

Bu çalışma sistematik derleme modeliyle hazırlanmıştır (Merriam, 2013). Sistematik derleme modelinde, konuyla ilgili farklı bilgilerin taranması ve taranma sonucunda bir bütün haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmayla ilgili yayınlanmış materyaller sistemli ve tarafsız bir şekilde taranıp bunlar sentezlenerek bir bütün haline getirilmiştir. Bir başka ifadeyle konunun daha iyi anlaşılması için veriler, belirli başlıklar altında tasnif edilmiştir (Şimşek & Yıldırım, 2005).

2.1. Verilerin Analizi

Bu çalışma, öncelikle birincil kaynaklara ve arşiv dokümanlarına ulaşılarak hazırlanmıştır. Birincil kaynaklardan ve arşiv dokümanlarından edilen veriler, fişleme usulüne göre tasnif edilerek çalışma için gerekli veriler özenle toplanmış ve gereksiz bilgilerin elemesi yapılmıştır. Bu sürecin sonucunda, veriler arasındaki ilişkilere, bağlantılara, temalara dikkat çekilerek sistemli bir bütün oluşturulmuştur (Şimşek & Yıldırım, 2005).

2.3. Araştırma Etiği

"Osmanlı Yenileşme Döneminde Meslekî Teknik Eğitim Teşebbüsü: Leyli (Yatılı) Beyrut Ticaret Mektebi" adlı çalışmada, insan ve hayvan üzerine deney yapılmadığı için "etik kurul izni" alınmamıştır. Ayrıca çalışmada, bilimsel araştırma sürecinde takip edilmesi gereken ahlakî ve bilimsel kurallara uyulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Beyrut'ta Leyli Ticaret Mektebinin Açılma Sebebi

Beyrut coğrafi açıdan önemli bir konumda bulunduğu için Batılı devletlerin ilgisini çekmiş ve bu yüzden Beyrut'ta farklı alanlarda mektepler açılmıştır. Batılı devletler tarafından açılan mekteplerden biri de ticaret mektebi olmuştur. Beyrut'taki Müslüman halkın çocukları yabancı devletlerin ticarî mekteplerine olan ilgisi zamanla artmıştır. Müslim çocukların bu mekteplere olan ilgisini azaltmak ve Osmanlı Devleti'ne ait ticaret mektebini Beyrut'ta açmak için Beyrut Nâibi, Beyrut Maârif Müdürü ve iki üyeden olmak üzere bir Ticaret Mektebi Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon, Beyrut'un eğitimiyle alakalı istişarelerde bulunmuş ve bu istişarelerde Beyrut'ta ticaret mektebinin açılmasının gerekliliğine değinmiştir. Buna göre II. Abdülhamid (1876-1909)'in yirmi beş seneden beri büyük bir özveriyle eğitim-öğretime destek verdiğini ve Osmanlı Devleti'nde eğitimin gelişmesine büyük katkı sağladığını belirten komisyon, eğitim-öğretimin sürekli yenilendiğine dikkat çekmiştir. Bu yüzden komisyon gerektiğinde bazı mevkilere yeni mekteplerin açılmasının elzem olduğunu saptamıştır. Komisyon, Beyrut'ta daha önce açılmış olan yabancı mekteplerin olanakları iyi olduğu için farklı dinlerdeki kişilerin bu mekteplere zamanla ciddi bir şekilde rağbet ettiğini görmüştür. Bu nedenle yabancı mekteplerin bu denli rağbet görmesi komisyon tarafından araştırılmış ve bu mekteplere olan ilginin üç önemli esasa dayandığı tespit edilmiştir. Bunlardan *birincisi ve en önemlisi*: hem temel eğitim hem de sanayi alanında eğitim görmek isteyen fakir talebelerin yabancı mekteplere meccanen yani bedava kabul edilmelerinde yabancı mekteplerdeki idareciler her türlü kolaylığı had safhada sağlamakta ve bunun için de her türlü maddî fedakârlık yapmaktadır. Müslim çocuklar arasında ise kabiliyetli birçok fakir talebe bulunduğu halde Beyrut İdâdî Mektebi'ne her sene yeni talebe kaydı beş altı çocuğu geçmemiştir. Bu yüzden talebelerin yabancı mekteplere gitmesini engellemenin elzem olduğunu ve bunun için de Müslim mekteplerdeki her türlü kolaylık ve yardımların yapılması gerektiği komisyon tarafından vurgulanmıştır. *İkincisi*: Komisyona göre Beyrut'taki Müslim mekteplerin ders programlarının bölge halkının ihtiyacına göre düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin Beyrut'un coğrafi konum açıdan önemli bir yerde olması hasebiyle Beyrut'taki büyük mekteplerde ticaretle alakalı derslerin ders programına eklenmesi elzem görülmüştür. Hâlbuki yabancı mekteplerde bu husus düşünülmüş ve ders programları ona göre düzenlenmiştir. Bu yüzden Müslim halk kendi mekteplerini bırakıp yabancı mekteplerde eğitim almak istemişlerdir. Komisyona göre Müslim halkın yabancı mekteplere olan rağbet göstermesinin *üçüncü* sebebi; bu mekteplerde lisan, hesap, coğrafya, dürûs-ı eşyâ gibi ilgili derslere alanında uzman muallimlerin girmeleri ve talebelerin mezkûr dersleri kısa zamanda verimli bir şekilde öğrenmeleridir (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA], Yıldız Maarif Nezareti Maruzatı [Y..PRK.MF]..4 – 41).

Gerekli araştırma ve istişarelerin neticesinde komisyon, Müslim halkın çocuklarının yabancı mekteplere gitmelerini engellemek amacıyla Beyrut şehrinde yarısı meccanen yarısı ise ücretli olacak şekilde bir leyli (gece) ticaret mektebi açmayı planlamıştır. Ayrıca komisyon Beyrut'ta ticaret mektebinin açılmasının gerekliliğini sanayi mektepleri üzerinden de ifade etmektedir. Buna göre Sultan II. Abdülhamid hazretlerinin Osmanlı Devleti'nde sanayi mekteplerin açılması için gerekli destekleri vermesi ve bu sayede yetim ve muhtaç çocukların sanayi mekteplerinde eğitim görmesi komisyon tarafından takdir edilmektedir. Ancak Beyrut sakinlerinin ticarete daha fazla eğilim gösterdiği için sanayi mekteplerine olan ilgilerinin ticaret mekteplerinden daha az olduğu ifade edilmiştir. Bu durumu göz önünde bulunduran komisyon, mektebin ders programını ticaret alanına uygun hazırlamış ve yüz talebe bedava, yüz talebe ise ücretli olmak üzere mektebin yapılmasına karar vermiştir. Komisyon tarafından hazırlanan ders programında bir takım önemli hususları belirtilmiştir. Buna göre mektebin ders programına ulûm-ı dinîye, lisan, tarih, coğrafya-i Osmânî dersleri ve ticaretle alakalı ilimler de eklenmiştir. Umumî ticaretin uygulanmasında kolaylık sağlanması adına özellikle lisan derslerinin tedris edilmesine dikkat eden komisyon, Arapça, Fransızca ve İngilizce lisanlarını ders programına eklemiştir. Ayrıca komisyon,

mektebin dâhili idaresi için tâlimatnâme hazırlamıştır. Yine komisyon tarafından mektebin bir senelik gelir gider bütçesi düzenlenmiş ve bunun için mazbata hazırlanmıştır. Buna göre mektebin bir senelik yiyecek, giyecek, yakıt, aydınlatma, su, temizlik, -müstakil bir bina yapılarına kadar- kira ücreti ve eğitim için diğer gerekli araç-gereç için yıllık 258.300, mektebin idare heyeti, muallimlerin ve hademelerin maaşı için 143.700 olmak üzere toplam 402.000 kuruşun gerekli olduğu mazbatada belirtilmiştir. Mektep için gerekli paranın miktarını belirten komisyon, bu miktarın nasıl karşılanacağına da mazbatada değinmiştir. Buna göre komisyon, mektebe alınacak ücretli yüz talebeden kişi başı on iki lira alınmasına ve bu talebelerden toplanacak paranın 402.000 kuruştan düşürülmesine karar vermiştir. Ancak yüz talebeden alınacak paranın yeterli olmayacağını bilen komisyon, mektep için gerekli parayı temin yolunu bulmada arayış içine girmiştir. Bunun neticesinde Beyrut'ta her sene maârif hasılatı adı altında toplanan 180.000-200.000 kuruşun da açılması düşünülen ticaret mektebine aktarılması istenilmiştir. Yine Beyrut'ta satılan lokumun her bir kilosundan dahi ücret almaya ve Beyrut halkından da para toplamaya karar verilmiştir. Böylece komisyon, İstanbul'dan talep ettiği ticaret mektebi için gerekli olan miktarı (402.000) aşağı düşürmeye çalışmıştır (BOA, Y..PRK.MF..4 – 41).

Beyrut'ta ticaret mektebinin açılmasının gerekliliğine dair komisyonun hazırladığı talep yazısı ile mektep için düzenlenen tâlimat Beyrut Valiliği tarafından M. 26 Ekim 1900/H.02 Receb1318 tarihinde İstanbul'a gönderilmiştir (BOA, Yıldız Umumi [Y..PRK.UM]..52-15). Ancak komisyonun gerekli çalışmalarının üzerinden yedi yıl geçtikten sonra ticaret mektebine sanayi kısmı da eklenerek mektebin açılışı 1907 yılında yapılabilmüş ve mektebin adı Sultan II. Abdülhamid'in adına izafeten *Hamidiye Ticaret ve Sanayi Mektebi* olarak değiştirildiği Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde bulunan arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır (BOA, Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO], 3133 – 234938; İrade hususi [İ.HUS.] 157-52).

3.2. Talebenin Mektebe Kabul Şartları

Beyrut'ta Leyli Ticaret Mektebi'nde eğitim görmek isteyen talebelerin mektebe kabul şartları komisyon tarafından düzenlenmiştir. Buna göre eğitim-öğretim süresi altı sınıftan (sene) oluşan mektebin ilk ikisi ihtiyat sınıfıdır. Bu sınıflardan birincisine henüz okuyup yazmaya yeni başlayanlar kabul edilecek ve mektebin bu sınıfına girmek isteyenler ibtidâî mektebi diplomasına sahip olmalıdır. Eğer bu diplomaya sahip değilse ticaret mektebinde sınava tabi tutulacaktır. Birinci sınıfa kaydedilecek talebe on bir yaşından aşağı olmamalıdır. Ticaret mektebine hem ücretli hem de ücretsiz olmak üzere iki türlü talebe alınacaktır. Bu talebelerin hal ve hareketleri iyi olduğuna dair ellerinde *tezkire-i Osmâniye* denilen tasdiknâme olmayanlar ve yine bu talebeler içerisinde bulaşıcı hastalığı olanlar mektebe kayıt yaptıramazlar. Bu sayede komisyon mektepteki eğitimin devamlı, sorunsuz ve sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlamaya çalışmıştır. Mektebe ücretli ve ücretsiz talebe kabul edileceğine karar veren komisyon, ücretli talebeden on iki lira alınacağını ve bu paranın da iki taksit şeklinde, ilk taksiti mektebe geldiğinde ikincisi ise dört ay sonra tahsil edileceğine karar vermiştir. Ücretsiz kısma yüz kişilik kontenjan ayıran komisyon, mektebe ücretsiz alınacak talebelerin maddî durumu kötü olanlardan seçileceğini, ücretsiz kısma başvuru yapan talebe sayısı fazla olursa talebelerin tamamının imtihana tabi tutulacağını ve bu imtihandan başarılı olanların mektebe alınacağını belirtmiştir. Her sene mektebe alınacak talebe miktarı *Beyrut Vilayet Gazetesi* 'nde ilan edilecektir. Böylece komisyon, Beyrut halkının tamamının ticaret mektebinden haberdar olmasını ve bu sayede eğitim görmesini sağlamış olacaktır (BOA, Y.PRK. UM. 52/15).

3.3. Mektebin Ders Programı

Komisyon tarafından Leyli (Yatılı) Ticaret Mektebi için ders programı hazırlanmıştır. Bu ders programında ağırlıklı olarak meslek derslerinin bulunduğu ve ders sayılarının hazırlıktan dördüncü sınıfa kadar kademeli olarak arttığı görülmüştür. Meslek mekteplerin yanında ayrıca komisyon yetenekli ancak okuma yazma bilmeyen ve maddî durumu kötü olan çocukların da mektepte eğitim görmesini istemiş ve buna göre ders programında düzenlemeler yapmıştır. Mesela Leyli Beyrut Ticaret Mektebi'nin birinci ihtiyat sınıfında okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretilecek ve Elif-Ba ile Amme ve Tebareke

sureleri ezberlettirilecektir. İkinci ihtiyat sınıfında ise Kur'an-ı Kerimî güzel okuma (kıraat), muhtasar sarf, Nahv-ı Osmânî ve Ulûm-ı Dîniyye'den Dürri Yektâ ve Şerhi okutulacaktır. Böylece küçük yaştaki talebelere hem temel kavramların hem de dinî bilgilerin öğretilmesi komisyon tarafından amaçlanmıştır. Komisyon, mektepteki talebelerin yabancı devletlerle sağlıklı bir şekilde ticarî faaliyetlerini yürütebilmesi için Türkçe, Arapça, Fransızca, İngilizce lisanlarının gramer ve tercüme açısından derinlemesine öğretilmesini istemiştir. Ancak komisyon bu dört dilin içerisinde Türkçe ve Fransızcaya daha çok önem vermiş ve bunun için mektep dâhilinde Türkçe ve Fransızcadan başka lisanla konuşulmayacağına karar vermiştir (BOA, Y.PRK. UM. 52/15). Komisyon tarafından hazırlanan ders programı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. *Beyrut'ta leylî ticaret mektebi ders programı*

Dersin Adı	Birinci İhtiyat	İkinci İhtiyat	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Dördüncü Sene
Kur'an-ı Kerim ve Ulûm-ı Dîniyye	6	3	3	2	-	-
Türkçe	12	12	7	4	2	2
Arapça	-	1	2	2	2	
Fransızca	-	4	5	6	6	6
İngilizce (Seçmeli)	-	-	-	2	2	2
Fransızca Muhâberât-ı Ticarîye	-	-	-	-	1	2
Hesap Amelî ve Ticarî (4. Sınıfta Fransızca olarak eğitim görülecek)	2	2	3	3	2	2
Usûl Defteri (3. ve 4. senelerde Fransızca eğitim görülecek)	-	-	-	2	2	2
Coğrafya-ı Umum-î Osmânî	-	-	2	2	2	-
Coğrafya-i Sanayi ve Ticarî	-	-	-	-	2	2
Tarih-i İslâm ve Osmânî	-	-	-	2	2	2
Hukuk-ı Ticaret ve Kanun-ı Ticaret	-	-	-	-	2	3
Ahkâm-ı Adliye	-	-	-	-	1	2
İlm-i Servet	-	-	-	-	1	2
Mâlûmat-ı Fenniye	-	-	-	1	1	1
Hatt-ı Türkî	1	1	1	1	1	1
Toplam	21	24	24	28	30	30

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi için komisyon tarafından hazırlanan ders programına bakıldığında ihtiyat sınıfının iki sınıfında ve diğer dört sınıfın ilk iki sınıfında Kur'an-ı Kerim, Ulûm-ı Dîniyye, Türkçe, Temel Matematik İşlemi ve Hatt-ı Türkî yani güzel yazı derslerinin eklendiği görülmektedir. Özellikle Türkçe, Temel Matematik ve Hatt-ı Türkî yani güzel yazı derslerinin her sene okutulması istenmiştir. Bu sayede komisyon, bir talebenin yabancı mekteplerde öğrenim görmesini istemekten ziyade Osmanlı Devleti'nin bilgi ve kültürüne sahip olarak yetişmesini istemektedir.

Yine ders programına bakıldığında temel bilgileri ilk senelerde uzmanlık dersleri ise genellikle son iki seneye eklendiği görülmektedir. Bunlar; Coğrafya-i Sanayi ve Ticarî, Hukuk-ı Ticaret ve Kanun-ı Ticaret, Ahkâm-ı Adliye, İlm-i Servet ve Mâlûmat-ı Fenniye dersleridir. Yabancı diller açısından ise ilk sene ve son sene hariç olmak üzere her sene Arapça ve ilk sene hariç olmak üzere her sene Fransızcanın zorunlu, İngilizcenin ise seçmeli ders olarak okutulmasına karar verilmiştir. Hesap Amelî ve Ticarî ve Usûl Defteri derslerinin üçüncü ve dördüncü sınıflarda Fransızca olarak okutulması ve mektep içerisinde Fransızcanın zorunlu olarak konuşma dili olması, Beyrut'ta hem siyasî hem de ticarî açıdan Fransızların

önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir. Genel itibariyle düzenlenen ders programının ticaret alanında uzmanlaşmak için hazırlandığı görülmektedir.

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi Komisyonu, mektepteki talebelerin günlük yapacakları programı da ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir (BOA, Y.PRK. UM. 52/15). Bu program aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. *Beyrut leyli ticaret mektebi 'nin günlük zaman cetveli*

	Saat	Dakika
Mütalaa	2	-
Kahvaltı ve teneffüs	-	30
Birinci ders	1	-
Teneffüs	-	15
İkinci ders	1	-
Teneffüs	-	15
Üçüncü ders	1	-
Teneffüs	-	15
Yemek ve teneffüs ve namaz	2	-
Dördüncü ders	1	-
Teneffüs	-	15
Beşinci ders	1	-
Namaz, teneffüs	-	45
Müzakere	1	30
Yemek ve teneffüs ve namaz	1	15
Gece mütalaa (yatsı namazı için iki kısma ayrılacaktır)	3	-

Tablo 2'ye bakıldığında her ders bir saat, teneffüsler ise 15 dakika olan program, günlük beş ders okunacak şekilde düzenlenmiştir. Sabah ilk dersten sonra iki saat mütalaa, son dersten sonra ise bir buçuk saat müzakere programa eklenmiştir. Böylece derslerde işlenen konuların daha iyi anlaşılması ve pekiştirilmesi sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

3.4. Mektebin İdari ve Öğretim Kadrosu

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi Komisyonu'nun seçimi ve Maârif Nezâreti'nin de onayı neticesinde Beyrut'taki ticaret mektebine müdür tayin edilecektir. Mektebin müdürlüğüne mekteb-i âlîden mezun olup müdürlük vasfını yapacak kişi tayin edilmelidir. Müdür, mektepte eğitim gören talebelerin terbiyelerinden, eğitimin intizam içerisinde yapılmasından, mektebin yıllık harcamalarından sorumludur ve haftada üç gece mektepte kalacaktır. Müdür, muallimler ve memurlardan herhangi birinin hal ve hareketler veya eğitim-öğretim vazifesinde eksiklik/yanlışlık gösterenleri uyarmakla yükümlüdür. Bu uyarılara rağmen muallim veya memurlar hal ve hareketlerine dikkat etmezlerse, ilgili kişilerin görevine son verme yetkisi müdüre verilmiştir. Her ne kadar mektepteki görevli kişilerin görevine son verme yetkisi müdüre ait olsa da komisyon tarafından durumun araştırılıp onaylanması gerekmektedir. Müdür, her ayın sonunda eğitim-öğretimle memuriyet ve muallimin aylık devamsızlık cetvellerini ikişer nüsha olarak düzenleyecek ve komisyona verecektir. Komisyon da bu nüshalardan birini Maârif Nezâreti'ne gönderecektir. Mektepte müdürden sonra en üst sorumlu müdür yardımcısıdır. Ticaret mektebinde bir tane müdür yardımcısı bulunacak ve müdür yardımcısı dahi müdür gibi mekteb-i âlîye mezunlarından tayin edilmelidir. Müdür yardımcısı, eğitim-öğretimin düzenli bir şekilde olmasından, muallim ve memurların mektebe bilfiil devam etmelerinden ve mektebin genel temizliğinden, sınıf defterlerini her akşam tetkik etmekten, memuriyet ve talebenin sicillerini tutmaktan sorumludur. Müdür yardımcısı haftada dört gece mektepte kalmak zorundadır. Mektepte görev alacak diğer görevlilerden biri de mubassırdır. Beyrut Leyli Ticaret

Mektebi'nde altı adet mubassır görev alacak ve bu mubassırlar, idâdî veya rüşdiye mektebinden mezun olanlardan seçilmelidir. Komisyon mektepte görev almak isteyen mubassırlardan üçüne Fransızca'yı iyi bilme şartı getirmiştir. Böylece ders programında bulunan Fransızca dersine girecek muallimin tedarikinde sıkıntı yaşanmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bunun yanında mektep dâhilinde Fransızca konuşma zorunlu halde olduğu için talebelerin Fransızca konuşmaları mubassırlar tarafından takibi kolay olacağı düşünülmüştür. Çünkü mubassırlar sabah ve akşam yoklama alma, teneffüs veya dinlenme zamanlarında talebenin yanında bulunma, talebelerin hal, hareket ve terbiyelerinden sorumlu olma ve mütalaa zamanlarında dahi dersanelerde hazır olma gibi görevleri bulunmaktadır. Mektepte görev alacak bir diğer görevli kâtip ve mübâyaa (satın alma) memurudur. Mektepte bir adet kâtip ve mübâyaa memuru bulunacak ve bu memur mektebin hesap ve yazı işlerinden sorumlu olacaktır. Bunun yanında müdür tarafından verilecek her türlü resmî yazı işlerini takip etme görevi de bulunmaktadır. Bir diğer görevli ise mektebe satın alınan erzak ve eşyayı, giysileri saklamakla ve bu malzemelerin talebelere dağıtılmasından sorumlu olan depo ve ambar memurudur. Bu memur, müdürün emri olmadıkça ambar ve depodan hiçbir şeyi başkasına vermeyecektir. Mektepte bulunan görevlilerden biri de doktordur. Doktor, her gün sabahları mektebe gelecek ve talebelere hasta olanları muayene edecektir. Ayrıca mektepteki yiyecek ve içecekleri, mektebin temizliğini teftiş edecek ve rapor halinde müdüre sunacaktır (BOA, Y.PRK. UM. 52/15).

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi'nin kurulmasından sonra mektebin idaresini yapacak kadro ve mektepte eğitim verecek muallim heyeti ve alacakları maaşlar komisyon tarafından belirlenmiştir. Buna göre ticaret mektebinin idaresinde müdür ve yardımcısı, altı adet mubassır (mubassırlardan biri emanet vazifesini yürütecek), kâtip ve mübâyaa (satın alma) memuru, depo ve ambar memuru, doktor, yedi hademe (bu hademelerden biri baş hademe olacak), iki adet gece bekçisi, üç adet aşçı ve yardımcısı, sofracı ve yardımcısı, kapıcı, iki adet çamaşırcısı bulunacaktır. Yukarıda sayılan görevlilerin haricinde mektepte görev alacak görevlilerden biri de muallimlerdir. Her bir dersin muallimi alanında uzman kişilerden seçilecektir. Komisyon, zorunlu hallerin dışında haftada iki defa derse gelmeyen muallimi veya işi başında bulunmayan memurları mektepteki görevinden azledilmesine karar vermiştir (BOA, Y.PRK. UM. 52/15).

Tablo 3. *Beyrut leyli ticaret mektebi'nde görev alacak idarî kadro ve alacakları maaş miktarı*

Memuriyet	Adet	Alacağı Maaş
Müdür	1	2000 Kuruş
Müdür Yardımcısı	1	1000 Kuruş
Mubassır	6	1900 Kuruş
Kâtip ve Mübâyaa (satın alma) Memuru	1	500 Kuruş
Depo ve Anbar Memuru	1	300 Kuruş
Doktor	1	200 Kuruş
Baş Hademe	1	190 Kuruş
Hademe	6	900 Kuruş
Gece Bekçisi	2	300 Kuruş
Sofracı ve Yardımcısı	2	300 Kuruş
Kapıcı	1	150 Kuruş
Çamaşırcı	2	285 Kuruş
Aşçı ve Yardımcıları	3	550 Kuruş

Tablo 3'e bakıldığında leyli (yatılı) olarak düzenlenen ticaret mektebinde en büyük sorumlu kişi müdür ve sonra müdür yardımcısı gelmektedir. Sorumluluğun büyüklüğünden dolayı maaşları da diğer memurlara göre fazla verilmek üzere düzenlenmiştir. Ticaret mektebi yatılı olduğu için talebenin mektepte

kaldığı sürede gerekli olanak ve imkânlar sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yüzden mektepte görev alacak memurların sayısı da fazla olmuştur. Mesela biri baş hademe olmak üzere yedi adet hademe, altı adet mubassır, üç aşçı, iki çamaşırcı ve iki gece bekçisi bulunmaktadır. Memurlar içerisinde en yüksek maaşı müdür, en düşük maaşı ise kapıcı ve hademeler almaktadır.

Tablo 4. *Beyrut leyli ticaret mektebi'nde derse girecekleri ve alacakları maaşlar*

Dersin Adı	Dersin Saati (Haftada)	Maaşı	Sınıf	Derse Girecek Kişiler
İlm-i Şürût, Tarih-i Osmânî, Türkçe	11	---	3. ve 4.	Mektep müdürü tedris olunacaktır.
Mâlûmat-ı Nâfia, Tarih-i İslâm, Coğrafya-i Osmânî ve Türkçe	11	---	2	Müdür muavini tarafından tedris olunacaktır
Hatt-ı Türkî	6	---		Katib tarafından tedris olunacaktır.
Fransızca	15	---	İhtiyat, 1 ve 2. sınıflar	Fransızcaya aşina olmaları meşrut bulunan üç mubassır tarafından tedris olunacaktır.
Türkçe	19	---	İhtiyat, 1. ve 2. Sınıflar	İki mubassır tarafından tedris olunacaktır.
Kuran-ı Kerim ve Ulûm-ı Diniyye	14	300	---	Bir muallim tevdi olunacaktır.
Arapça	7	200	---	Bir muallim tevdi olunacaktır.
Türkçe	12	200	İhtiyat ve 1. Sınıf	Bir muallim tevdi olunacaktır.
Hesap	7	150	İhtiyat, 1. ve 2. Sınıflar	Bir muallim tevdi olunacaktır
Fransızca	12	400	3. ve 4. Sınıflar	Bir muallim tevdi olunacaktır
Fransızca muhaberat-ı ticarîyye	3	200	---	Bir muallim tevdi olunacaktır
İngilizce	---	300	---	Bir muallim tevdi olunacaktır
Hesap Ameli ve Ticarî ve Usul Defteri	13	500	2.3. ve 4. Sınıflar	Bir muallim tevdi olunacaktır
Coğrafya-i Umumî ve Ticarî	8	400	---	Bir muallim tevdi olunacaktır
Hukuk-ı Ticaret ve Kanun-ı Ticaret	5	350	---	---
Ahkâm-ı Adliye	3	300	---	---
Hüsn-i Hatt-ı Fransevi	5	150	---	---

Tablo 4'e bakıldığında derslerin çoğunluğuna alanında uzman muallimler girecektir. Ancak idarî kadroda bulunanlara da ders yükü verildiği görülmektedir. Mesela müdür, üçüncü ve dördüncü sınıf İlm-i Şürût, Tarih-i Osmânî, Türkçe derslerine, müdür yardımcısı Malumât-ı Nâfia, Tarih-i İslâm, Coğrafya-i Osmânî ve Türkçe derslerine, kâtip ise Hatt-ı Türkî dersine girecektir. Bir diğer husus mubassırlara dil derslerine girme görevi verilmesi göze çarpmaktadır. Buna göre Fransızca dersi, bu dili iyi bilen üç mubassır, Türkçe dersi iki mubassır tarafından tedris olunacaktır. Derse girecek müdür ve yardımcılarını, muallim ve mubassırların ders girme karşılığında alacakları maaşlar birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Yine tabloya bakıldığında Hüsn-i Hatt-ı Fransevî yani Fransızca'yı güzel yazma dersinin olduğu görülmektedir. Ancak yukarıdaki ders programında bu ders bulunmamaktaydı. Yine haftalık ders saatine bakıldığında da en çok ders saati Türkçe daha sonra ise Fransızcadır. Bu da gösteriyor ki Fransızcaya büyük önem verilmektedir.

3.5. Mektebin Talebeleri

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi'nde, derslerine sürekli devam eden, iyi ahlak sahibi olan talebeye *aferin*, *tahsin* ve *imtiyaz* adıyla üç çeşit mükâfat belgesi verilmesi komisyon tarafından kararlaştırılmıştır. Dört *aferin* belgesi olan talebeye bir *tahsin* belgesi, iki *tahsin* belgesi olan talebeye bir *imtiyaz* belgesi ve beş *imtiyaz* belgesi olan talebeye bir adet mükâfat belgesi verilir. Komisyon, mükâfat merasiminde başarılı olan talebelere hediye olarak bir kitap verilmesini uygun görmüştür. Komisyon mektepteki derslerinde devamsızlık yapan, mektebin dâhilinde ve haricinde uygunsuz hareketlerde bulunan talebelere uyarı, tevkif (alıkoyma), izin vermeme, *tekdîr-i âlî* yani azarlama ve mektepten atma olmak üzere beş çeşit cezayı uygulama kararı almıştır. Buna göre *tevkif cezası*: talebenin dinlenme veya teneffüs zamanlarında bir saat yazıyla iştilal ettirme, *izin vermeme*: izi günlerinde talebenin mektepten dışarı bırakılmaması, *tekdîr-i âlî* yani *azarlama*: idare ve tâlim heyeti tarafından oluşturulan raporun talebenin sicil dosyasına işlenmesidir. Komisyon talebeye verilecek cezayı belirli bir sistem üzerine kurmuştur. Mesela bir talebe eğer mektebe devamsızlık eder ve uygun olmayan hareketler sergilerse *tevkif cezası*; bir hafta içinde üç *tevkif cezası* alırsa *izinsizlik cezası*; bir ay içinde dört defa *izinsizlik cezası* alırsa ve bunun yanında memur ve muallimlere itaatsizlik ederse, mektep dışında uygunsuz davranışlarda bulunursa ve mektepten kaçarsa *tekdîr-i âlî* cezası alır. Son ceza olarak eğer talebe öncelikle üst üste iki defa sınıfta kalırsa, bir sene içinde dört kere *tekdîr-i ali* cezası alırsa, mektebin düzenini bozar ve muallimlere karşı uygunsuz hal ve harekette bulunursa ve talebenin namus ve âdâb-ı muâşerete aykırı durumları olursa talebeye mektepten atma cezası verilir. Talebeye verilecek her türlü mükâfat ve ceza mektep müdürünün tasdik ve emriyle icra edilecektir (BOA, Y.PRK. UM. 52/15). Komisyon bu ceza sistemi sayesinde muallimlerin veya memurların talebelere olan şahsi meselesinden dolayı bir talebenin cezayı hak etmediği halde talebeye ceza verme veya talebe, muallimlere olan yakınlığından dolayı cezayı hak eden talebeye göz yumma durumlarının önüne geçerek haksızlıkları önlemeye çalışmıştır.

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi Komisyonu mektepte öğrenim görecektir talebelere giysi ve bir takım eşyaların verilmesine karar vermiştir. Buna göre bir talebeye yeterli sayıda kitap ve defter (sadece meccanen alının talebeye verilecek) ile giyecek olarak bir adet palto, iki adet ceket, iki adet yelek, bir adet pantolon, iki adet fes ve püskül, üç çift ayakkabı, altı adet don ve gömlek, dört adet mendil, beş çift çorap, iki adet havlu, bir adet kaput yani yağmurluk (her iki senede bir defa) verilecektir. Bunun yanında yiyecek olarak ise talebeye günlük ikişer kap olmak üzere öğle ve akşam yemekleri ve sabahları dahi çorba veya çay verilecektir. Haftada dört gün üçüncü kap olarak taze yaş meyve veya kuru meyve, iki defa hoşaf ve bir kere tatlı verilmesini istemiştir. Komisyon talebelerin istedikleri zaman ailelerin yanına gitmelerine izin vermemiş ve bunun yerine sadece aileleri Beyrut'ta olan talebelere ayda bir kere izin vermiştir (BOA, Y.PRK. UM. 52/15). Bu sayede mektepteki hem talebelerin eğitimdeki sürekliliğinin devam etmesi hem de mektepteki düzenin sağlanması amaçlanmıştır.

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi Komisyonu tarafından bir talebeye günlük harcanacak olan erzak listesi düzenlenmiş ve bu liste aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BOA, Y.PRK. UM. 52/15).

Tablo 5. Her bir talebeye verilecek erzak listesi

Erzakin Çeşidi	Gram
Ekmek	600
Et	320
Pirinç	100
Taze sebze	200
Kuru sebze	75
Sadeyağ (her bir kilo pirinç için)	280
Sadeyağ (her bir kilo sebze için) her bir talebeye	10

Sade yağ (tatlı ve ? için)	30	
Soğan	30	
Tuz	25	
Şeker	80	
Un (tatlı ve ? için)	75	
Süt	125	
Peynir	150	
Taze meyve	200	
Kuru meyve	100	
Salça	Lüzumu kadar verilir	
Peynir	16	
İki çeşit reçel	32	Ramazan-ı şerife mahsustur
Zeytin	16	

Tablo 5'e bakıldığında talebeye verilecek listede hem temel gıdalar hem de meyveler bulunmaktadır ve bunların gramajları yani miktarları yeteri kadar düzenlenmiştir. Mesela miktarı en yüksek gıda ekmek iken en düşük ise sebze için sadeyağ ile zeytin olmuştur. Ayrıca ramazan-ı şerif için özel gıda listesi hazırlandığı görülmektedir.

3.6. İmtihanlar

Beyrut Leyli Ticaret Mektebi Komisyonu, ticaret mektebindeki sınavların umumi ve hususi olmak üzere iki türlü yapılmasına karar vermiştir. Buna göre mektebin umumi sınavları Haziran başında başlanacak ve sınavlar bir ay içinde, hususi sınavlar ise dönem ortasında yapılacaktır. Hususi sınavlar yazılı olup, bir ay zarfında icra edilecektir. Komisyon hususi sınavlar için farklı bir yöntem uygulamak istemiştir. Bu yöntemle göre hususi sınavlar için her muallim tarafından on soru hazırlanacak ve sorular müdüriyete teslim edilecektir. Bundan sonra müdür dahi bu sorulardan üçünü seçecek ve sınav anında açılmak üzere muallime zarf verilecektir. Talebeye haber edilmeden hazırlanan bu sorularla sınav yapılacaktır. Komisyon, talebeye haber edilmeden herhangi bir gün yapılan sınav sistemiyle talebelerin her zaman hazırlıklı olmasını ve böylece derslerinde başarılı olmasını sağlamak istemiştir. Ayrıca sınav esnasında komisyon üyesinden biri müfettiş olarak tayin edilecektir. Bu imtihanlarda alınan not dereceleri komisyon tarafından belirlenmiştir. Buna göre numaraların dereceleri şöyledir: on ve dokuz: alıyyü'l âlâ, sekiz: âlâ, yedi: karîb-i âlâ, altı ve beş: vasat, dört: karîb-i vasat, üç: zayıf ve bundan aşağısı sıfır addolunmuştur. Talebenin bir üst sınıfa geçebilmesi için derslerden en az beş alması gerekmektedir. Talebe aldığı tüm derslerden sadece ikisinden kalırsa o talebeye bir defaya mahsus telâfi sınav hakkı verilir. Eğer talebe bu telâfi sınavına girer ve her iki dersten geçerse bir üst sınıfa terfi ettirilir. Aksi takdirde bir dersten başarısız olursa talebe sınıfta kalır. Komisyon bu sınav sistemiyle talebeyi her zaman canlı tutmaya ve hayat boyu başarılı olmaya hazırlamak istemiştir. Talebeler için sene sonunda yapılan umumi imtihanın ardından tüm talebenin her dersten hangi notları aldığına ve kaçınıcı olduğuna dair iki nüsha halinde hazırlanan cetvel, mektep müdürü, muallimler ve mümeyyizler tarafından mühürlendikten sonra bu iki nüshadan biri mektepte kalacak diğeri ise komisyona gönderilecektir (BOA, Y.PRK. UM. 52/15).

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Osmanlı Devleti'nde teknik eleman ihtiyacı, XIX. yüzyıla kadar çoğunlukla Ahî ve Lonca teşkilatları içinde çocuk yaşta alınan talebelerin geleneksel yöntemlerle yetiştirilenlerden karşılanmıştır. Ahî ve Lonca teşkilatları, esnaf ve zanaatkar grupları arasında talebe-usta ilişkilerine dayalı bir öğrenme modelini benimsemişlerdir. Bu model, bir talebenin bir ustaya çırak olarak bağlanması, meslekî becerilerin ustadan çırağa aktarılması ve meslekî bilginin kuşaktan kuşağa aktarılmasını içermiştir. Ancak, XVIII.

yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa’da *Sanayi Devrimi* gibi büyük teknolojik ilerlemelerin yaşanması, sanayi alanında büyük değişikliklere yol açmıştır. Bu süreç, makinelerin kullanımı, fabrikaların kurulması ve seri üretime dayalı endüstriyel üretim yöntemlerinin yaygınlaşması gibi önemli gelişmeleri içermiştir. Bu gelişmeler, Batı’da sanayi ve teknoloji alanında büyük bir ilerlemenin başlangıcını işaret etmiştir. Bu dönemde, Osmanlı Devleti’nde ise Lonca sistemine dayalı kalifiye eleman yetiştirme girişimleri Batı’daki teknolojik ilerlemelerle yeterince başa çıkılamamıştır. Osmanlı Devleti, Batı’daki sanayi devrimine benzer bir dönüşümü hızla gerçekleştirememiş ve teknik eleman ihtiyacını karşılamak için yeterli altyapı ve eğitim sistemini oluşturamamıştır. Bu nedenle, Osmanlı Devleti teknolojik olarak geri kalmış ve sanayi alanında Batı’ya nazaran yetersiz kalmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti’nin sonraki dönemlerindeki modernleşme çabalarının önemli bir yönünü oluşturmuştur (Yıldız, 2012).

Osmanlı Devleti, Batı’daki teknolojik ve ekonomik değişimleri gözlemleyerek, geleneksel üretim yöntemlerinin artık yetersiz olduğunu fark etmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Batı karşısında rekabet edebilmek ve teknolojik açıdan ayak uydurabilmek amacıyla yeni bir yaklaşım benimsemeye başlamıştır. Devlet, bu eksikliği gidermek için Batı’dan bilgi ve teknik ithal etme yoluna gitmiştir. İlk olarak, Batı ile daha sıkı bir ilişki kurmak amacıyla daimi elçilikler açmıştır. Bu elçilikler, Batı’nın bilim, teknoloji ve endüstriyel gelişmelerini daha yakından takip etmek ve Osmanlı Devleti’ne aktarmak için birer köprü görevi görmüştür. Bu çabaların bir sonucu olarak, Tanzimat dönemi öncesinde Osmanlı Devleti’nde ilk meslekî mekteplerin açılması girişimi gerçekleşmiştir. Bu mektepler genellikle askerî alanlarda açılmıştır ve Batı’dan ithal edilen bilgi ve teknik becerilerin öğretilmesi amacıyla kurulmuştur. Bu, Osmanlı’nın modernleşme çabalarının ilk adımlarından biridir ve Osmanlı toplumunda bilgi ve teknik alanında büyük bir değişimin başlangıcını işaret eder. Sonuç olarak, Avrupa’da Sanayi İnkılabı’nın etkisiyle makinalaşma ve seri üretim yöntemlerinin yaygınlaşması, Osmanlı Devleti’nde geleneksel üretim metotlarının yerini almış ve Osmanlı Devleti, Batı’daki teknolojik ve ekonomik ilerlemelere ayak uydurabilmek için Batı’dan bilgi ve teknik ithal etme yoluna gitmiştir. Bu dönüşümün bir sonucu olarak, ilk meslekî mekteplerin açılması gibi önemli adımlar atılmıştır (Çınar, 2007).

Osmanlı Devleti’nde meslekî ve teknik eğitimle ilgilenme, Tanzimat dönemi ile birlikte önem kazanmıştır. Tanzimat dönemi, XIX. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti’nde önemli siyasî ve toplumsal reformların başlatıldığı bir dönemi temsil eder. Bu dönemde, Osmanlı Devleti, modernleşme ve Batılılaşma çabaları kapsamında eğitim alanında da köklü değişiklikler yapmaya başlamıştır. Tanzimat dönemi öncesinde, Osmanlı Devleti’nde eğitim daha çok geleneksel medrese sistemine dayanıyordu ve genellikle dinî eğitim verilmekteydi. Ancak Tanzimat reformlarıyla birlikte Osmanlı Devleti, eğitim alanında çeşitlilik ve modernleşme hedeflemeye başlamış ve bu reformlar, Osmanlı Devleti’nin Batı’daki teknolojik ve bilimsel gelişmelere ayak uydurma çabalarının bir parçası haline gelmiştir. Yine Tanzimat dönemi, Osmanlı Devleti’nin eğitim sisteminin modernleşmesi ve çeşitlenmesi için önemli bir başlangıcı olmuş ve bu dönemde atılan temel adımlar, sonraki yıllarda daha fazla meslekî ve teknik eğitim kurumu açılmasına ve Osmanlı Devleti’nin modernleşme sürecine katkı sağlamıştır. Bu çerçevede Osmanlı payitahtında açılan başlıca sivil meslekî teknik eğitim kurumları Ameli Ziraat Mektebi, İdâdî Sanayi Mektebi, Orman Mektebi, Maden Mektebi, Telgraf Memurları Mektebi, İstanbul Sanayi Mektebi, Kız Sanayi Mektebi, Kondüktör Mektebi, Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi, Sanayi-i Nefise Mektebi, Numûne Bağı ve Aşı Ameliyat Mektebi, Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi, Hendese-i Mülkiye Mektebi, Mülkiye Baytar Mektebi, Polis Dershânesi, Aşı Memurları Mektebi, Gülhâne Askeri Tababet Mektebi ve Ticaret Mektebi olmuştur (Duman, 2002).

Bu meslekî teknik mekteplerinden biri olan ticaret mektebinin Beyrut’ta açılması için gerekli teşebbüsler atılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti’nin en önemli şehirlerinden olan Beyrut, Doğu Beyrut ve Batı Beyrut tepeleri arasında kalan yarımada üzerinde yer almaktadır. Ancak Beyrut’taki ticaret mektebi için İstanbul’daki ticaret mektebi gibi gerekli olanaklar sağlanamadığından Beyrut’ta ticaret mektebinin

açılışı uzun sürmüş ve bu mektep açıldıktan kısa bir zaman sonra yetersiz olanaklar yüzünden kapanmaya mahkûm olmuştur.

Bir liman şehri olarak gelişen Beyrut, bölgenin dışarıya açılan başlıca iskelesi haline gelmiştir. Böylesine önemli bir mevkide bulunan Beyrut'ta yabancı milletlere ait ticaret mektepleri bulunmaktaydı. Eğitim açısından gelişmiş olan bu ticaret mekteplerine Müslim halkın çocukları da rağbet göstermekteydi. Bu çocukların yabancı mekteplere gitmesini engellemek ve yine Müslim çocukların ticarî alanda faaliyet yapmalarını sağlamak için Beyrut'ta yatılı ticaret mektebinin açılmasına karar verilmiştir. Beyrut Leyli Ticaret Mektebi için Beyrut Naibi, Beyrut Maârif Müdürü ve iki üyeden olmak üzere bir komisyon oluşturulmuştur.

Komisyon, Beyrut'ta yatılı ticaret mektebinin açılması için tâlimat ve ders programı hazırlamıştır. Bu tâlimat ile mektep için gerekli para, mektepte görev alacak müdür, müdür yardımcıları, muallim, mubassır vb. görevlilerin görev tanımları, talebelerin mektebe kabul şartları, mektepte okutulacak dersler, talebelerin günlük programları, talebelerin imtihanlarına derinlemesine değinilmiştir.

Komisyon bu sayede Müslim halkın çocuklarının kendi mekteplerinde eğitim görmesini sağlamak istemiştir. Bunun için gerekli adımları atılmışsa da Beyrut'taki ticaret mektebinin hem hemen açılması hem de sadece ticaret adı altında (alanında) eğitim vermesi mümkün olmamıştır. Ancak ticaret mektebine sanayi kısmı da eklenerek mektebin açılışı yedi yıl sonra 1907 yılında yapılabilmektedir. Bu mektebin adı Sultan II. Abdülhamid'in adına izafeten Hamidiye Ticaret ve Sanayi Mektebi olarak değiştirilmiştir.

Çalışma, Osmanlı'nın yenileşme döneminde meslekî ve teknik mektebin mahiyet ve hüviyetini ele alarak bazı çıkarsamalar yapmaktadır. Bu çıkarsamalar aynı zamanda önerme niteliğindedir. Öncelikle bir mektebin açılması her ne kadar ihtiyaçtan kaynaklansa da bazen farklı güdülerle (kültürel, ideolojik, politik) mektebin açıldığı görülmektedir.

5. Kaynakça

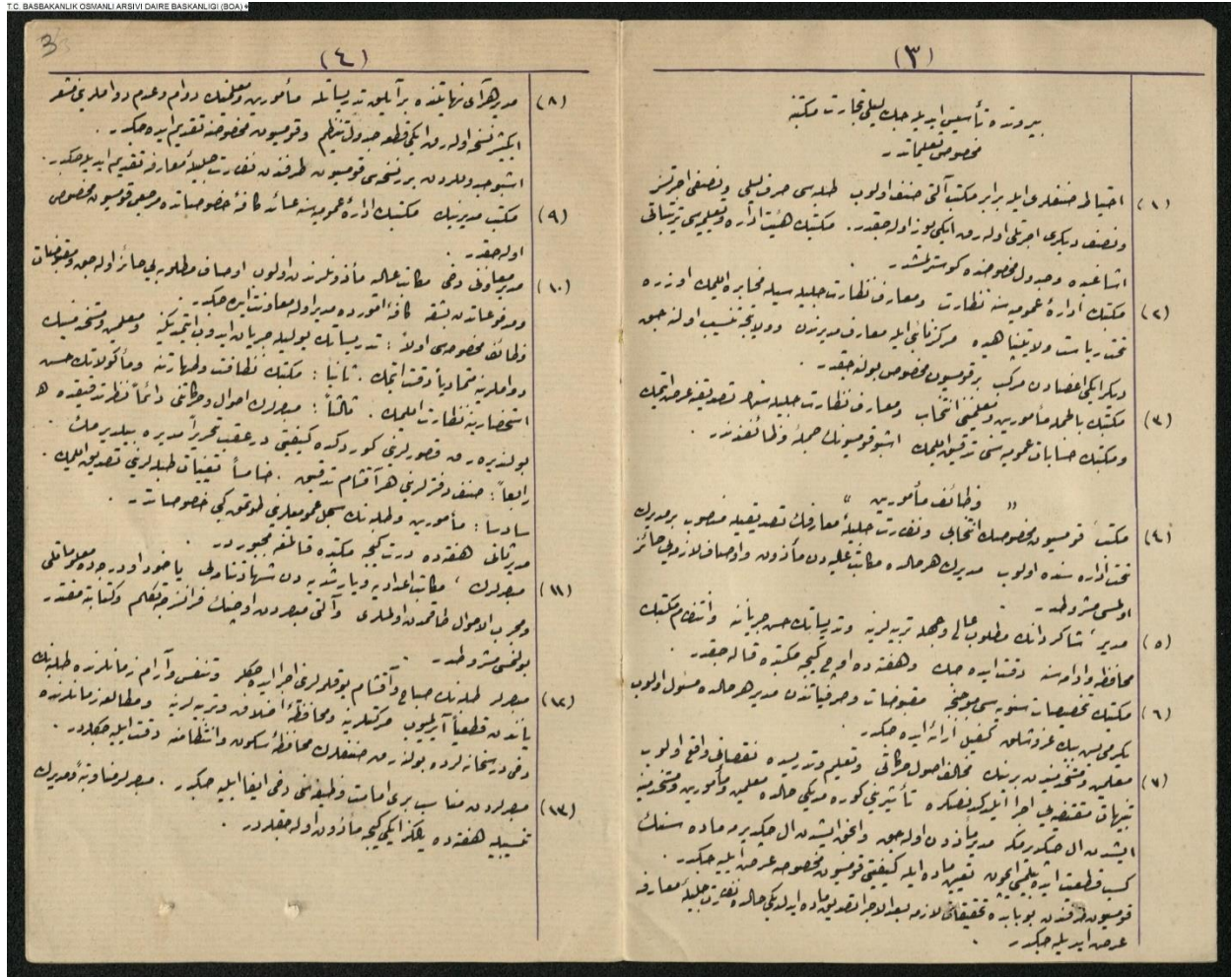
- Aslanyürek, Y. (2015). *Osmanlı Devleti'nde mesleki ve teknik okullar (1876-1908)* (Tez No: 412271). [Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Beyrut vilâyeti salnamesi, H. 1326.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]. Yıldız Maarif Nezareti Maruzatı [Y..PRK.MF].. Belge No:4, Dosya No: 41.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]. Babıali evrak odası evrakı [BEO] Belge No:3133, Dosya No:234938.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]. İrade hususi [İ.HUS.]. Belge No: 157, Dosya No:52).
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]. Yıldız maarif nezareti maruzatı [Y..PRK.MF..] Belge No:4, Dosya No:41.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]. Yıldız umumi [Y.PRK. UM.]. Belge No:52, Dosya No:5.
- Çelik, K. (2010). *Osmanlı hâkimiyetinde Beyrut* (Tez No: 253951). [Yüksek Lisans Tezi Fırat Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çınar, E. (2007). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Eğitim*. (Tez No: 217521). [Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Demirel, F. (2019). Selanik sanayi mektebi. *Osmanlı modernleşme sürecinde Selanik vilayetinde eğitim* (Ed: Fatih Demirel). (229-262) İdeal Kültür.
- Duman, T. (2002). Mesleki ve teknik eğitimin gelişimi. *Türkler*. Yeni Türkiye, 61-71.
- Dursun, D. (1992). Beyrut. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 81-84.

- Erdoğan, A. (2016). *Hamidiye ticaret mektebi*. (Tez No: 434486) [Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Selahattin Turan), Nobel Akademik.
- Özkul, A. S. (2017). Ticaret mektebinde verilen eğitim üzerine bir inceleme: “usûl-i ticaret dönemi” (1883-1916), 2(2), *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*. 5-42.
- Semiz, Y. & Kuş, R. (2004). Osmanlıda mesleki teknik eğitim, İstanbul sanayi mektebi (1869-1930). (15), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 275-295.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yıldırım, M. A. (2010). *Tanzimat döneminde meslek okulları*, (Tez No: 273312). [Doktora Tezi Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldız, H. (2012). “Osmanlı yenileşme dönemi’nde Diyarbakır’da sivil mesleki teknik eğitim. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*. (VII) 189-209.

6. Ekler

Ek 1. Beyrut Leyli Ticaret Mektebi İçin Hazırlanan Tâlimatnâmenin İlk Nüshası (Y.PRK.UM. 52/15)

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

Y.PRK.UM.00052.00015.003

Ek 2. Beyrut Leyli Ticaret Mektebi İçin Hazırlanan Tâlimatnâmenin İkinci Nüshası (Y.PRK.UM. 52/15)

(۲)

« تجارت مکتبه اذتو صبه علوم و فنونک هفتاد و دو دروکی مبر جدول »

اسم درس	تدریس اول	تدریس دوم	تدریس سوم	تدریس چهارم	تدریس پنجم	تدریس ششم
قرآن کریم و علوم دینی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
ترکیه	۴	۴	۴	۴	۴	۴
عربی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
فرائض	۴	۴	۴	۴	۴	۴
انقذیم [۱]	۴	۴	۴	۴	۴	۴
فرائض تجارتی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
حسابی و تجاری [۲]	۴	۴	۴	۴	۴	۴
اصول دینی [۳]	۴	۴	۴	۴	۴	۴
حرفیای عمومی عثمانی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
حرفیای صنایعی و تجاری	۴	۴	۴	۴	۴	۴
تاریخ اسلام عثمانی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
مقدمات تجارت و قانون تجارت	۴	۴	۴	۴	۴	۴
احکام عدلیه [۴]	۴	۴	۴	۴	۴	۴
علم ثروت	۴	۴	۴	۴	۴	۴
معاملات فیه	۴	۴	۴	۴	۴	۴
خط ترکی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
خط فرانسوی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
کلیات	۴۰	۴۰	۴۸	۴۴	۴۴	۴۴

[۱] اختیاریه
 [۲] در دینی سوره فرائض اوله که تدریس اوله هفتده
 [۳] اوجی و در دینی سوره فرائض اوله که تدریس اوله هفتده
 [۴] الکریم و زاده الکریم الیغ اوله که تدریس اوله هفتده

(۱) قرآن کریم و علوم دینی در سون اختیاریه هفتده اختیاریه علم و ساری هر دو سوره
 و اوجی اختیاریه قرآن کریم الکریم و علوم دینی الکریم الیغ سبیل و برنجینه ده در سون
 و اوجی سوره در سون سوره تدریس اوله هفتده
 (۲) ترکیه برنج اختیاریه اختیاریه حمل سبیل قرآن و سواد را از تدریس اوله هفتده
 اوجی اختیاریه قرآن مختصر من تدریس اوله هفتده و سواد و مقدمات اوله هفتده
 برنجی و اوجی سوره حرف معنیضات اوجی سوره و سواد و مقدمات اوله هفتده
 انسا و سون تدریس اوله هفتده
 (۳) عربی قرآن حرف معنیضات اوله هفتده سبیل تدریس اوله هفتده
 (۴) فرائض قرآن حرف معنیضات اوله هفتده سبیل تدریس اوله هفتده
 (۵) انقذیم اختیاری اوله هفتده و سواد را از تدریس اوله هفتده
 (۶) حساب اختیاری هفتده سبیل ارقام و حساب و کتبه ده عبارتده
 (۷) حرفیای برنجی و اوجی سوره عمومی و اوجی سوره و سواد و مقدمات اوله هفتده
 تدریس اوله هفتده
 (۸) اوجی سوره تاریخ اسلام اوجی و در دینی سوره و سواد و مقدمات اوله هفتده
 تدریس اوله هفتده

Y.PRK.UM.00052.00015.003

Ek 3. Hamidiye Sanayi ve Ticaret Mektebi Binası (Beyrut Vilâyeti Salnamesi, H. 1326, s.95).

